

суспільно небезпечними і мають бути криміналізовані із встановленням за їх вчинення найменш суворих кримінальних покарань.

На нашу думку, введення категорії «кримінальне правопорушення» є одним із напрямів реалізації затвердженої Указом Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008 Концепції реформування кримінальної юстиції України. А нормативне урегулювання терміносполучення «кримінальне правопорушення» із терміном «злочин» на всіх рівнях, насамперед, законодавчого забезпечення кримінальної юстиції сприятиме ефективності правозастосовної діяльності.

Письменський Євген Олександрович

начальник кафедри загальноюридичних дисциплін Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, доктор юридичних наук, доцент

КРИМІНАЛЬНИЙ ЗАКОН НА ЗАХИСТІ ЖУРНАЛІСТІВ

Поки науковці-романтики, не втомлюючись, доводять важливість забезпечення стабільності кримінального законодавства, парламент України, уповноважений на розроблення цього законодавства, продовжує не словами, а ділом спростовувати зазначену догму. Лише за останні бурхливі два роки змін і доповнень до КК України було здійснено чимало (передусім в частині криміналізації суспільно небезпечних діянь), що зайвий раз підтверджує прагнення законодавця до вирішення майже будь-якої більш-менш значущої соціальної проблеми засобами кримінального права. Від цього реалізація кримінально-правової політики в нашій державі стає хаотичною, з вираженою відсутністю чіткого уявлення про сучасні тенденції її здійснення.

Черговий крок на невтомному шляху нормотворення зроблений 14 травня 2015 року, коли Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій законної професійної діяльності журналістів». Цей закон³ серед іншого передбачає внесення до КК України змін із диференціації кримінальної відповідальності за вчинення низки злочинів (посягання на життя; погроза або насильство; знищення або пошкодження майна; захоплення заручника) стосовно журналістів.

На думку ініціаторів відповідного законопроекту, існує необхідність встановлення на законодавчому рівні додаткових гарантій безпеки законної професійної діяльності журналістів, зокрема і в частині посилення кримінальної відповідальності за вчинення злочинів проти журналістів. З метою реалізації висловленої ідеї запропоновано змінити санкції кримінального закону, що встановлюють вид і міру покарання за вчинення деяких злочинів щодо журналістів, виокремивши для цього спеціальні склади таких злочинів.

У юридичній літературі слушно стверджується, що створення будь-яких «конкуруючих» норм має бути пов'язано з певними причинами політичного та

---

³ На момент завершення підготовки цієї доповіді він знаходився на підписі у Президента України.

юридичного характеру, можливо, навіть зумовлюватися певною соціальною необхідністю і супроводжуватися додержанням певних умов. Не можна свавільно створювати нові норми. По-суті, питання про те, чи створювати нову норму, лежить між двома крайніми полюсами, один з яких пов'язаний з прагненням до стабільності кримінального законодавства, а інший – з неминучістю його мінливості. І обидва ці полюси повною мірою недосяжні. Не можна не змінювати змісту закону, інакше він відставатиме від життя. Разом з тим, нестабільність законодавства істотно послаблює його ефективність [1, с. 33]. Потрібно також враховувати, що досить часто трапляються випадки, коли нові норми з'являються без урахування системи вже чинних. Конкуренція норм, яка не має під собою серйозних підстав, викликає невиправдані ускладнення в процесі застосування закону і тому може розглядатися як недолік законодавства [1, с. 35].

Як бачимо, прагнучи диференціювати кримінальну відповідальність, вітчизняний законодавець утворив основу для нової конкуренції кримінально-правових норм. Адже, по-перше, відповідні діяння переважно здатні отримувати належну кримінально-правову оцінку за статтями КК України про злочини проти життя і здоров'я, волі та власності. По-друге, про їх законодавче визнання злочинами (збільшення обсягу криміналізації) може йтися щодо дуже вузького кола випадків⁴. Так, якщо розглядати погрозу вчинити вбивство журналіста або застосування щодо нього насильства (ст. 345-1 КК України), то ці дії можуть кваліфікуватись за ст.ст. 121, 122, 125 – 127, 129 КК України. Те саме загалом стосується й інших злочинів. Знищення або пошкодження майна журналіста може отримати оцінку за ст. 194 КК України, посягання на життя журналіста – за п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України, захоплення журналіста як заручника – за ст. 147 КК України. У деяких випадках відповідні злочини кваліфікуватимуться за сукупністю зі ст. 171 КК України, яка передбачає відповідальність за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів.

Думаю, ці обставини були усвідомлювані ініціаторами законодавчих змін, і об'єктивна необхідність їх внесення не обґрунтовувалась прогалинами в кримінально-правовому забезпеченні охорони відносин у сфері професійної діяльності журналістів. Вочевидь, на думку законотворців, КК України не враховував специфіки суспільної небезпечності низки діянь, її особливий характер і ступінь. Саме з огляду на підвищену суспільну небезпечність злочинів, вчинюваних проти журналістів, було вирішено передбачити в законі ряд «спеціальних (журналістських) норм». Ці норми, що природно, встановлюють інше покарання за вчинення злочинів проти журналістів. Але невже правозастосовець не зміг би як слід індивідуалізувати кримінальну відповідальність у межах чинних санкцій?

Скажімо, якщо взяти як приклад вбивство, то можемо встановити таку цікаву ситуацію. Якщо наразі вбивство журналіста у зв'язку із здійсненням ним

---

⁴Наприклад, мається на увазі встановлення кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження майна, яке належить журналісту, вчинене в будь-яких розмірах або за погрозу насильством, висловлену щодо журналіста.

професійної діяльності карається позбавленням волі на строк від *десяти* до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі (п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України), то після набрання чинності зазначеного закону такі дії тягнутимуть позбавлення волі на строк від *дев'яти* до п'ятнадцяти років або довічне позбавлення волі.

Не менш дивним видається загальний підхід щодо визначення рівня суспільної небезпечності в системі спеціальних складів убивств, який складно назвати оптимальним. Так, життя захисника (ст. 400 КК України) або судді (ст. 379 КК України) оцінюються рівною мірою, а саме позбавленням волі від *восьми* до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі. Водночас життя працівника правоохоронного органу (ст. 348 КК України) та журналіста (пропонована ст. 348-1 КК України) вважається більш цінним і заслуговує на покарання, починаючи з *дев'яти* років позбавлення волі.

Зворотна ситуація у спеціальних складах знищення або пошкодження майна. Наприклад, знищення майна, яке належить судді (ч. 1 ст. 378 КК України), передбачає максимальне покарання у виді *п'яти років позбавлення волі*. У разі знищення такого ж майна працівника правоохоронного органу (ч. 1 ст. 347 КК України) або журналіста (пропонована ч. 1 ст. 347-1 КК України) найбільш суворим покаранням може бути лише *обмеження волі на строк до п'яти років*. При цьому за відсутності «спеціальної норми» знищене майно журналіста в рівному вартісному еквіваленті як максимум тягнутиме покарання у виді *трьох* років позбавлення волі (ч. 1 ст. 194 КК України).

Отже, варто констатувати відсутність системного підходу до побудови системи кримінально-правових санкцій у спеціальних складах злочинів, суспільна небезпечність яких визначається потерпілим від злочину, утворюючи підставу для диференціації кримінальної відповідальності. Складається парадоксальна ситуація, коли одне і те саме діяння карається по-різному. Стосовно ж заявленого прагнення посилити покарання за вчинення деяких злочинів щодо журналістів, то виходить так, що в деяких випадках таке покарання навіть пом'якшується.

Передусім зазначені вади стають можливими через закорінену практику ігнорування вироблених у доктрині кримінального права підходів до підстав та умов криміналізації діянь, їхньої системної доцільності, конкуренції кримінально-правових норм, пріоритетів сучасної кримінально-правової політики etc. Так, розглядана проблема полягає не у відсутності спеціальних кримінально-правових норм, а в тому, що загальні норми працюють не достатньо ефективно. Повністю погоджуюсь з думкою, викладеною М.І. Мельником, про те, що проблемою у сфері змін до КК України є не відсутність (недостатність) кримінально-правового ресурсу для дієвої протидії злочинності, а неповне та неефективне використання наявних кримінально-правових засобів такої протидії [2, с. 114].

Розглядаючи статус журналіста як потерпілого від злочину, хотілося б звернути увагу і на зворотний бік проблеми. А саме видається гідною фахового обговорення питання про журналіста як спеціального суб'єкта злочину та посилення його юридичної відповідальності шляхом криміналізації поширення

журналістом завідомо неправдивої інформації. Особливої гостроти зазначена проблема набуває в сучасний період, коли відповідні дії стають усе більш розповсюдженими, а інформаційний вплив вважається навіть потужнішим за зброю. Шкода, яка може наставати, у результаті умисного поширення журналістами неправдивої інформації є істотною для суспільства та держави. Зазначена обставина свідчить про наявність належного характеру та ступеню суспільної небезпечності відповідних дій. Безумовно, аргументів «проти» так само вистачає (хоча б в частині дотримання окремих умов криміналізації), однак це лише посилює необхідність дослідження зазначеного питання в кримінально-правовій площині.

Література

1. Марін О.К. Кваліфікація злочинів при конкуренції кримінально-правових норм : монографія / О.К. Марін. – К. : Атіка, 2003. – 224 с.
2. Мельник М.І. Основні тенденції законотворення з питань кримінального права у 2013 – 2014 рр. / М.І. Мельник // Забезпечення єдності судової практики у кримінальних справах в контексті подій 2013 – 2014 років в Україні : матеріали Міжнародного симпозиуму (24 – 25 жовтня 2014 р.). – К. : ВАІТЕ, 2014, 2014. – С. 109 – 114.

Лобойко Леонід Миколайович

в.о. завідувача відділу дослідження проблем слідчої, прокурорської та судової діяльності Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор

ЩОДО ОБҐРУНТОВАНOSTІ ПРИЧИН ЗАПРОВАДЖЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ОБВИНУВАЧЕННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

1. 22 травня 2015 р. Верховна Рада України прийняла в цілому проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення ролі громадянського суспільства в боротьбі з корупційними злочинами» (реєстраційний № 1165). Проектом пропонується повернути у кримінальне процесуальне право інститут громадського обвинувачення, який існував до 1992 р. за Кримінально-процесуальним кодексом України (КПК) 1960 р., але в іншій формі.

Потреба ухвалення цього проекту як Закону обґрунтована у пояснювальній записці і зводиться до декількох причин.

2. Першою з причин є *«потреба усунути передумови відпрацьованої роками корупційної «солідарності» працівників різних гілок влади», бо «приватний сектор (насамперед малий і середній бізнес) і громадянське суспільство найменш схильні до солідарності з корупціонерами і тому слід наділити їх ширшими можливостями для протистояння корупції».*

Дійсно, приватний сектор і громадянське суспільство найменш схильні до солідарності з корупціонерами. Але це не означає, що на них потрібно покладати функції виявлення, розслідування (здобуття доказів) і обвинувачення. Так само,